

SVERIGE 1809–2000

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Unionen med Norge 1814–1905.....	3
Skråväsendet avskaffas – Näringsfrihetslagar.....	4
Tvåkammarriksdag 1866	5
Svensk industrialisering under 1800-talet	6
Landsbygd-stad under 1800-talet	7
Emigrationen under 1800-talet	8
Folkrörelserna under 1800-talet.....	9
Svensk nationalism under 1800-talet.....	10
Jämställdhet i Sverige under 1800-talet.....	11
Svenska minoriteter under 1800-talet.....	12
Tullfrågan och partipolitik under tidigt 1900-tal.....	13
Rösträttsfrågan i Sverige i början av 1900-talet.....	14
Storstrejken 1909	15
Borggårdskrisen 1914	16
Hungerkravaller 1917	17
Spanska sjukan och TBC i Sverige.....	18
Ådalen 1931	19
Den svenska depressionen och Keynes	20
Kohandeln, folkhemmet och Saltsjöbadsavtalet.....	21
Statens institut för rasbiologi / Tvångssteriliseringar.....	22
Beredskapstiden – Sverige under Andra VK.....	23
Sverige och Förintelsen	24
Jämställdhet i Sverige 1900–1945	25
Den svenska guldåldern 1945–1975.....	26
Svensk utrikespolitik efter Andra VK	27
Varvskrisen – 1970–1980-talet.....	28
Miljörörelsen i Sverige	29
Sverige – EU – EMU	30
Invandring till Sverige efter 1945.....	31
Jämställdhet i Sverige 1946–2000.....	32
Svenska minoriteter under 1900-talet.....	33

Unionen med Norge 1814 – 1905

Efter Napoleon kriget var Sverige illa sargat. Många svenskar hoppades på en snabb revansch mot Ryssland genom erövring av Finland. Karl XIV Johan däremot visste att chanserna för erövring av Finland var små. Han försökte få ersättning för förlusten någon annanstans. 1814 invaderades Danmark och tvingades till en fredsavtal. Hela Norge gavs över till Sverige. Meningen var att Sveriges kung skulle styra över Norge men norrmännen hade andra planer. 17 Maj 1814 införde norsk riksförsamling en lag som avskaffade enväldet i Norge och en dansk prins valdes till kung. Sverige ingrep militaristiskt. En kompromiss accepteras av båda sidor där Norge fick behålla lagen men Karl XIV var nu kung över Norge och Sverige. I interna konflikter fick Norge främst bestämma av sig själv men när det gällde utrikespolitik var det Sveriges beslut som gällde. En union mellan Norge och Sverige hade bildats.

Unionens syfte var att skaffa en ersättning för förlusten av Finland. Att det bara blev en union där Norge fick bestämma över inrikespolitiken sågs från Sveriges perspektiv som ett steg på vägen till fullständigt införlivande i Sverige. Norrmännen däremot såg självstyret som ett steg mot full självständighet. Till en början fungerade unionen bra. I synnerhet fick Norge en snabb ekonomisk tillväxt och en otrolig kulturell utveckling. Allmänna rösträtten för alla män infördes år 1898 i Norge, elva år innan Sverige. Detta gav norrmännen starkare självförtroende och de började kräva full självständighet. När den norska regeringen ville införa en lag där Norge fick mer kontroll över utrikespolitiken vägrade den svenska kungen att gå med på det. Norrmännen svarade genom att avgå från regeringen. Kungen lyckades inte bilda en till regering i Norge. Förhandlingar i Karlstad ledde till ett fredligt upplösning av unionen. Oktober 1905 godkände stortinget och riksdagen avtalet. Unionen var därmed upplöst.

Skräväsendet avskaffas – Näringsfrihetslagar

Under 1400-talets senare hälft slog skräväsendet igenom i Sverige. Skräväsendet innebar att hantverkare var medlemmar i olika skrän. Varje yrkesområde hade ett eget skrå och endast de som var medlemmar i skrået fick ägna sig åt yrket. Alla skrän hade monopol inom sitt yrkesområde och behövde i utbyte till detta låta statens råd bestämma vissa saker, som exempelvis kvalitén på produkterna samt prissättningen. Alla hantverkare var uppmärksamma så att ingen bröt mot skråets regler. Om någon stod utanför skråsystemet, men ändå ägnade sig åt ett visst hantverk, kallades denna person för en bönhasare. Om man fick reda på att en person olagligt ägnade sig åt hantverk, kunde medlemmarna i skrået föra personen till en domstol.

Under 1800-talet började Sverige förändras mycket snabbt. Städerna växte och flera politiska reformer genomfördes som förändrade kvinnans ställning, ekonomin och det politiska systemet. Genom två olika reformer, 1846 och 1864 års näringsfrihetslagar, avskaffades även skräväsendet. Näringsfrihetslagarna gjorde det möjligt för vem som helst att ägna sig åt hantverk. Nu kunde vilken person som helst arbeta som skomakare, vilket inte hade fungerat tidigare då detta yrke var reglerat i skräväsendet. Näringsfrihetslagarna bidrog även till att monopol upplöstes.

Bild: Första Kammaren

Tvåkammarsriksdag 1866

Riksdagen, fram till 1866, var uppdelad enligt stånden i samhället: adel, präster, borgare och bönder. Under 1800-talet hade även en ny medelklass formats som ej var representerad i detta system. Adeln och prästerna var inställer överrepresenterade då de endast utgjorde 1% av befolkningen men hade 25% av makten. Sedan början av 1800-talet hade kritik mot denna rikstagsstruktur uppkommit men adeln och prästerna var motvilliga en förändring av deras maktposition. När de sedan gav upp kunde en ny riksdag inrättas år 1866. Riksdagen var nu uppdelad i två kammare.

Andra kammaren valdes genom direkta val där endast män som uppfyllde specifika kriterier hade rösträtt. Då var det ca 10% av befolkningen som hade rösträtt. Första kammaren valdes indirekt genom landstingen och stadsfullmäktige, inledningsvis var nionde år.

Detta system blev kritiserat och det fanns en vilja att införa allmän och lika rösträtt men detta gick ej igenom. Dock var tvåkammarsriksdagen grunden till det svenska partisystemet. Det var inte än uppdelat på en höger- och vänster-skala utan reflekterade istället enskilda intressen hos till exempel städer.

Bild: Lejonströms sågverk, Skellefteå

Svensk industrialisering under 1800-talet

Svensk industrialisering började i all väsentlighet ca 1850, även om det hade tidigare förekommit viss protoindustrialisering, främst textiltillverkning i form av förlagsindustri. På grund av Sveriges geografiska omfattning var det först under mitten av 1800-talet, då järnvägen började byggas ut, som industrialiseringen kunde börja i större skala. Ett mer avreglerat bankväsende hjälpte också till i processen. Tack vare att det blev enklare att låna pengar gjordes investeringar enklare, och även utländska investerare såg potential och investerade i Sverige. Till skillnad från den s.k. industriella revolutionen i Storbritannien under slutet på 1700-talet präglades inte den svenska industrialiseringen i lika stor utsträckning av nya uppfinningar eller produktionsmetoder. Viktigt var istället tillvaratagandet av de svenska naturtillgångarna; främst skog och stål. Även verkstadsindustrin var framgångsrik.

Skogsindustrin

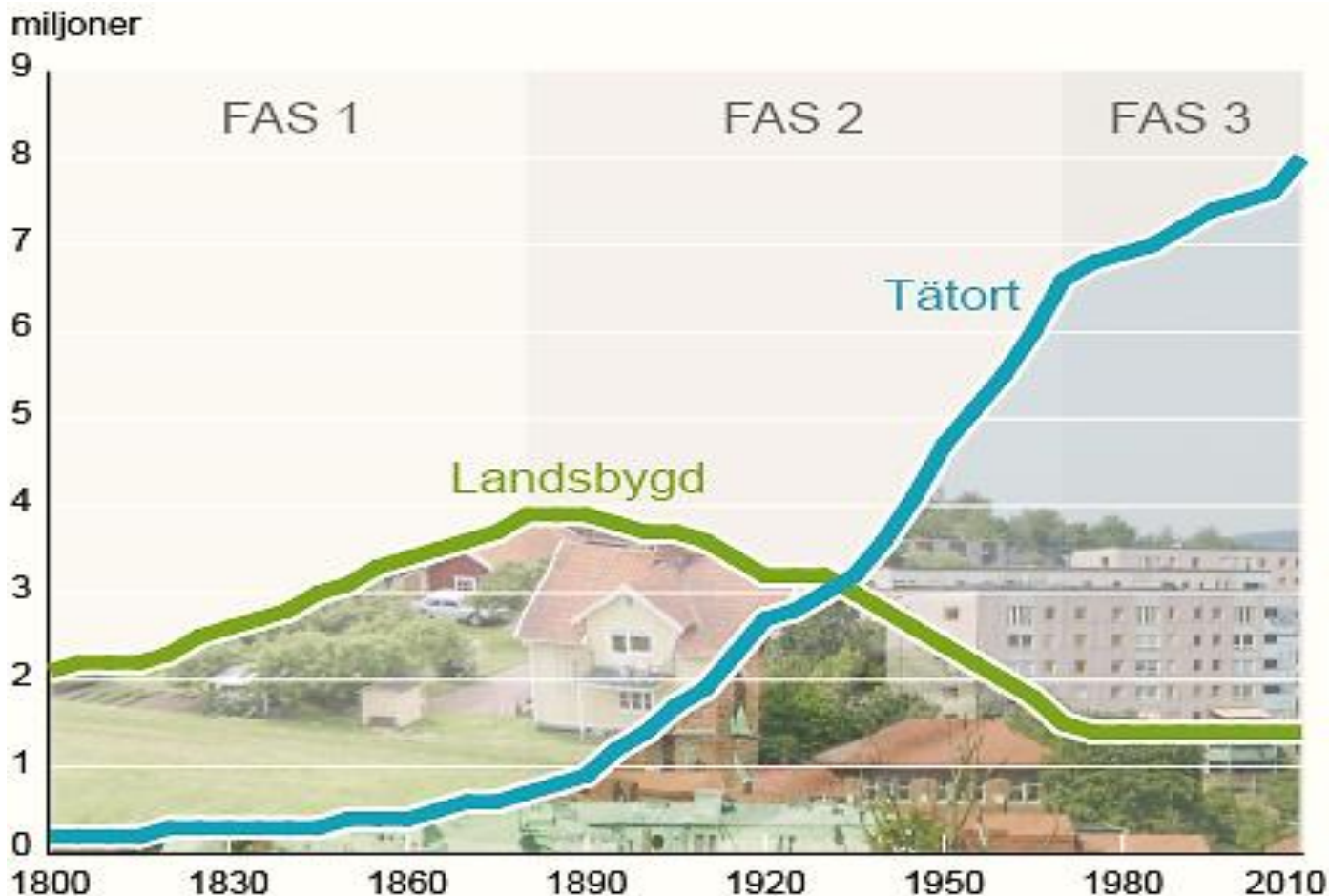
Europas städer växte kraftigt under 1800-talet. Efterfrågan på trävaror var mycket stor och Sverige kunde tack vare sin praktiska taget obegränsade tillgång spela en vital roll. Träet flottades med älvarna till sågverken vid älvarnas mynnningar. Sågverken var numera ångdrivna, och man var alltså inte längre beroende av vattenkraft för att såga träet. Tack vare den enorma exporten ökade köpkraften, vilket vidare drev utvecklingen eftersom efterfrågan på mer avancerade varor ökade.

Järnindustrin

Den svenska järnindustrin mötte hård konkurrens från andra europeiska länder, främst Storbritannien. Initialt ledde detta till problem inom den svenska järnindustrin, men tack vare vissa nya processer för järntillverkning kunde man konkurrera med de andra länderna. Någon speciellt omfattande export blev det emellertid inte att tala om, utan man producerade främst för den inhemska marknaden. I Sverige användes järnet främst som stål till järnvägen och materiel till byggnadsindustrin.

Verkstadsindustrin

Tack vare den industriella utvecklingen i Sverige uppstod behovet av nya maskiner och utrustning. Detta fylldes av verkstadsindustrin. Bland annat tillverkades utrustning till järnvägen och maskiner till jordbruket. På grund av ett flertal svenska uppfinningar kom verkstadsindustrin att bli mycket framgångsrik. Exempel på uppfinningar från denna period är säkerhetständstickan, dynamiten, kullagret, och skiftnyckeln. Flera av företagen bakom dessa uppfinningar finns kvar idag, om än med annan produktportfölj, exempelvis Swedish Match, Bofors, och SKF.

Landsbygd-stad under 1800-talet

Under århundradets början levde 90% av Sveriges befolkning på landsbygden; men i början på 1900-talet hade detta minskat till endast 70%. Urbanisering, som det kallas när befolkningen flyttar från landsbygden till städer, berodde till stor del av industrialiseringen. Nya uppfinningar ledde till att färre behövde arbeta på landsbygden, medan städernas framväxande fabriker ständigt behövde ny arbetskraft. Under 1800-talet växte alltså städerna, både till antal och storlek.

Livet i staden blev dock inte som de nyinflyttade förväntat sig. Bostadsbrist var vanligt förekommande, eftersom utbyggnaden av infrastruktur ej gick långsammare än vad den växande stadsbefolkningen krävde. De täta boendeförhållandena medförde även hygieniska problem, vilket kunde orsaka en förhöjd spridning av sjukdomar. De nyinflyttade kände få i sin nya miljö, och saknade de sociala skyddsnet de tidigare haft tillgång till. Detta kunde skapa en känsla av isolation och utsatthet.

En konsekvens av urbaniseringen var att de tidigare starka regionala kulturella skillnaderna försvagades. De framväxande städerna saknade en egen kultur med egna traditioner och värderingar. En ny kultur, som var en slags blandning av de regionala traditionerna, växte fram och skapade en gemenskap hos de nyinflyttade. Staden medförde även en anonymitet, som den före detta landsbygdsbefolkningen ej var van vid.

Bild: Emigranter som väntar på att gå ombord på atlantångaren som ska ta dem över till USA. Målningen av Edvard Petersen, 1890.

Emigrationen under 1800-talet

Under 1800-talet flyttade människor på grund av att få bättre möjligheter tillförsörjning. Många nya industrier låg i orter på landsbygden och under den tiden så växte städerna. Allt mer folk kunde erbjuds av stora möjligheter till andra grovjobb eller arbete i hem. Trots industrialiseringen valde många att emigrera till USA. Mellan 1850–1930 utvandrade ungefär 1.1 miljoner människor från Europa till USA.

Majoriteten av emigranterna flyttade på grund av ett fler tal orsaker. Exempelvis lämnade folket Sverige på grund av bristande religionsfrihet. Andra var jordlösa och utvandrade på grund av den till synes ändlösa tillgången på en ny mark att odla i Amerika. Ytterligare andra var även äventyrslystna och lockades kanske av de kaliforniska guldet. Andra i de folk mängden bestod av människor som av olika skäl inte accepterades av det samhälle de levde i.

Folkrörelserna under 1800-talet

Under 1800-talet växte fyra viktiga folkrörelser fram. Folkrörelser kallas de organisationer som samlar människor för att påverka och förändra samhället. Dessa fyra folkrörelser var arbetarrörelsen, väckelserörelsen, kvinnorörelsen och nykterhetsrörelsen. De fyra rörelserna var ofta nära förbundna till varandra. Folkrörelser präglas av ett bildningsideal. Majoriteten av befolkningen var utestängda från utbildning efter folkskolan. Folkrörelser kommer att utvecklas till vuxenskolor, där medlemmarna utbildades i studiecirkel. Eftersom de fyra rörelserna var bundna tillsammans, och kämpade mot gemensamma mål, resulterade detta i att många var medlemmar i flera av de fyra rörelserna. Folkrörelserna bestod av aktiva medlemmar som höll i olika möten. Under dessa möten så fördes protokoll och medlemmar övade upp sina argument angående olika samhällsfrågor. Folkrörelserna, som offentligt kritiserade samhällets uppbyggnad, skolade individer i olika politiska och sociala frågor. Arbetarrörelsen kämpade för rösträtt, högre löner, bättre anställningsvillkor och arbetstider. Väckelserörelsen kämpade för ett friare religiöst liv. Nykterhetsrörelsen är precis vad det låter som. De kämpade för att alkohol skulle beskattas och att hembränning skulle förbjudas. Att dricka alkohol, ofta och i stora mängder, var vanligt under 1800-talet och att införa restriktioner kring det aktiva drickandet var mer sett som en social fråga än en moralfråga. Kvinnorörelsen kämpade för kvinnors position i samhället och kommer att bli extremt betydelsefull för kvinnors ställning. Kvinnorörelsen var bland annat aktiv inom kvinnors position inom arbete. Att säkra att män och kvinnor arbetade under samma omständigheter med samma villkor. Dessa folkrörelser bidrog till en stor politisk och kulturell ändring i Sverige.

Svensk nationalism under 1800-talet

1809 gick Finland förlorat som en del av Sverige vilket gjorde sökandet efter en svensk storhetstid och en tydlig nationalanda ännu viktigare. Diktare, illustratörer, sagoberättare och andra letade bakåt i tiden efter någonting som kunde representera den svenska identiteten, och man fann vikingarna. Vikingarna representerade enligt 1800-talshistorikerna mod och styrka men också enkelhet hos vikingabonden. Erik Gustaf Geijer verkade som historiker i början av 1800-talet och ansåg att denna storhetstid kunde associeras till Sverige och stärka den svenska identiteten. Geijer la inte så stor vikt vid andra karaktäristiska drag hos vikingarna som trældom, sjöröveri och oprovocerat våld. Den nationalistiska idéströmningen hyllade inte bara vikingarna utan Gustav Vasa och Karl XII var också viktiga nationalsymboler.

På bild syns Mårten Eskil Winges verk Tors strid med jättarna från 1872. Tor iförd romerska kläder, eftersom Winge inte visste hur vikingar klädde sig, kämpar heroiskt mot de onda jättarna. Han är blond och lyser med sin godhet, en stereotypisk 1800-talsviking. Nutida forskare har kommit fram till att de flesta under vikingatiden levde på avgränsade bygder som bönder och inte som modiga krigare.

Jämställdhet i Sverige under 1800-talet

Boken *Det går an* av Carl Jonas Love Almqvist som kom ut 1839 skapad många olika reaktioner. Detta på grund av dess normbrytande handling som inte vanligt under den tiden. Boken handlade om Sara Videbeck som är en yrkeskvinna och Albert som var en sergeant. I boken så bestämmer sig Sara och Albert att leva tillsammans fast utan att gifta sig vilket inte var vanligt för nyförälskade på den tiden. Ännu en normbrytande aspekt i boken var att Sara skildrades som en stark kvinna i relationen. Hon ifrågasatte också dåtidens samhälle och hur kvinnor behandlades under tiden. Exempelvis så var hon för kvinnor rösträtt och ifrågasatte att en kvinna inte fick sköta en egen rörelse som hantverkare. Denna bok hjälper oss att förstå hur jämställdheten såg ut under den tiden och vilka normer som sattes på kvinnorna och männen. Reaktionerna på boken hjälper också stödja faktumet att Saras handlingar under boken inte var accepterade av samhället. Istället så skulle kvinnan på den tiden vara nästan tvärt om från Sara. Exempelvis så skulle hon gifta sig och rösta var inte något hon skulle göra.

Boken hjälpte öppna upp frågan om vilka rättigheter kvinnan faktiskt skulle ha. Detta kombinerat med behovet av kvinnornas arbetskraft på arbetsmarknaden kan ha varit katalysatorn till att jämställdheten började förbättras. Kvinnor fick med hjälp av ekonomiska reformer nu jobba inom hantverksyrkena. Ogifta kvinnor över 25 år kunde vid år 1858 äntligen förklaras myndiga, dock så tappade hon sin myndighet så fort hon gifte sig. År 1864 fick kvinnor till slut tillgång till hela den privata arbetsmarknaden. Giftna kvinnor fick dock inte jobba utanför hemmet utan mannens tillstånd förens efter 1920.

Bild: Flaggorna för dagens nationella minoriteter i Sverige. Från vänster: tornedalingar, judar, samer, romer och sverigefinnar.

Svenska minoriteter under 1800-talet

Under 1800-talet växte nationalismen som ideologi och därmed ökade viljan att ersätta den dynastiska staten med nationalstaten. Detta innebar ett skifte till att varje nation skulle ha ett enat folk, vilket både kunde ena och splittra tidigare riken. Förr hade makthavare styrt områden som var blandningar av otaliga folkgrupper, exempelvis talade bara 2,5% av befolkningen på italienska halvön italienska till vardags 1860. För att ena folket under en nationalitet blev exempelvis riter, historia och en gemensam flagga viktigt. Vid definierandet av ett "vi" skapas också ett "dem", och därför började fenomenet minoriteter bli aktuellt i Sverige under 1800-talet.

Innan Finland erövrats av Ryssland 1809 levde fler finsktalande i Sverige och fler svensktalande i Finland. 1809 drogs däremot en landsgräns mellan Sverige och Ryssland rakt igenom Tornedalen, längs Torne älv, och därmed blev tornedalingarna på den svenska sidan en minoritetsgrupp. Deras modersmål, meänkieli, är idag ett av Sveriges nationella minoritetsspråk.

En annan minoritetsgrupp i Sverige är samerna, vilka trängdes undan från sina landområden mer och mer under 1800-talet. De förlorade sina markrättigheter till stor del, men fick behålla äganderätten till jakt och fiske i fjällen tills 1993. Den rätten återfick samerna 2020 efter en långdragen process mot svenska staten.

Tullfrågan och partipolitik under tidigt 1900-tal

En viktig politisk fråga i under det tidiga 1900-talet var tullfrågan. Under den senare delen av 1800-talet hade ångbåten gjort det möjligt att skeppa stora mängder spannmål mellan Amerika och Europa. Detta gynnade import av spannmål, och mellan 1881 och 1887 sjönk spannmålspriserna till hälften. Denna prissänkning var väldigt gynnsam för konsumenter i Sverige, men ogillades av Sveriges spannmålsproducenter, dvs bönderna, eftersom ett lägre livsmedelspris innebar lägre inkomster och sämre livsvillkor för dem. De propagerade istället för införandet av högre importtullar, för att minska spannmålsimportens gynnsamhet och på så sätt höja priserna.

Svenskarna delades på så sätt upp i två läger: De som var emot tullar och för billiga spannmålspriser (främst stadsbor) och de som var för tullar och emot billiga priser (främst bönder).

Denna splittring i tullfrågan ledde till en tydligare uppdelning av de politiska partierna efter ideologi: Socialism (Socialdemokratiska arbetarpartiet och Sveriges kommunistiska parti), liberalism (Liberala samlingspartiet) och konservatism (Allmänna valmansförbundet).

I slutändan vann de konservativa gällande tullfrågan, och en viss protektionism (i form av tullar och importkvoter) infördes, vilket på så sätt begränsade spannmålsimporten.

Rösträttsfrågan i Sverige i början av 1900-talet

“En man, ett gevär, en röst”, så löd slagordet för rösträttsrörelsen i början av 1900-talet. Det syftade till att införandet av allmän värnplikt 1901 även skulle medföra allmän rösträtt enligt rösträttsanhängarna. År 1909 blev slagordet en sanning, för då fick alla män rösträtt. Sverige blev en halvdemokrati, då endast män fick rösträtt. I andra kammaren var alla röster likställda, men till första kammaren fanns det fortfarande ett samband mellan inkomst och röster.

1909 hade kvinnorna än inte fått rösträtt. De konservativa var svårast att övertyga om denna fråga, där flera män och kvinnor var emot allmän lika rösträtt. Familjen och hemmet var två saker som användes av båda sidor i argumentationen kring allmän lika rösträtt. Argumenten mot allmän lika rösträtt kunde lyda: “Vem skulle ta hand om hemmet om kvinnorna skulle börja arbeta och rösta? Det skulle säkert leda till att familjen splittrades!”. Argumentationen för allmän lika rösträtt lyfte ofta perspektivet om att kvinnor kunde sköta det lilla hemmet (familjen) lika bra som det stora hemmet (samhället).

Halvdemokratin, Sverige, varade i 10 år. 1919 gick ett lagförslag som gav kvinnorna rösträtt igenom och valet 1921 blev det första valet i Sverige där kvinnor fick rösta. Kvinnor blev även valbara 1919 och 1921 valdes de första fem kvinnliga ledamöterna. Norge, Finland och Danmark var alla före Sverige med allmän lika rösträtt, vilket gjorde Sverige sena med denna fråga från ett nordiskt perspektiv.

Storstrejken 1909

Storstrejken 1909 var en konsekvens av det instabila politiska landskap som Sverige befann sig i vid början av 1900-talet. en huvudsaklig anledning var frågan om rösträtt där en lag senare på året kom att bestämma att män över 24 år som betalat skatt tre år i rad skulle få rösta. Men en större anledning var att Sverige befann sig i en lågkonjunktur och då valde Herman Lindqvist, ordförande för LO (landsorganisationen) att anordna en storstrejk. Den fjärde augusti 1909 var det hela 300000 medlemmar som gick på strejk och de enda som fortfarande arbetade i någon utsträckning var vården och liknande viktiga etablissemang. En tillfällig skyddskår skapades av borgerskap som hade polis fullmakt och såg till att upprätthålla ordningen under tiden av strejken. LO hade totalt 4 miljoner kronor i sin strejkkassa något som idag skulle motsvara närmare 210 miljoner kronor. Men även med denna summa så räckte det inte, samhällsmaskineriet fungerade fortfarande, strejken fick inte sin utlovade effekt. Efter 3 veckor började strejkkassan ta slut och många som arbetade utanför Svenska Arbetsgivare Förmedlingen eller SAF manades att återgå till sina jobb. Drygt fem veckor efter starten av strejken den fjärde augusti så var det runt 60000 som fortfarande strejkade och vissa fortsatte i upp till ytterligare två veckor. Allt som allt var det ett fiasko av LO som förlorade hälften av sina medlemmar som konsekvens av detta men ordförande Herman Lindqvist kom att sitta kvar som ordförande tills 1920.

Borggårdskrisen 1914

1914 inträffade Borggårdskrisen i Sverige. En kris som kom att påverka Sveriges politiska system och även förhindra parlamentarismen. Samma år utbröt första världskriget och försvarsfrågan blev mycket uppmärksam inom politiken. På ena sidan fanns de konservativa som ansåg det viktigt med högre satsningar på försvaret, bland annat på grund av de oroliga tiderna i Europa. Andra sidan, som bestod av den liberala regeringen och statsminister Karl Staaf, menade att det inte behövdes högre ekonomiska satsningar på försvaret. Regeringen ville främst satsa på sociala reformer och fick även stöd av Socialdemokraterna i deras politiska beslut.

Efter flertalet misslyckande av regeringen att hitta en lösning som både anhängare och motståndare till försvarssatsningarna kunde acceptera, ökade oppositionen mot Staaf och hans regering. Missnöjet kring regeringens försiktiga försvarspolitik resulterade i ett bondetåg i Stockholm där 30 000 bönder tågade mot Stockholms slott, i syfte för att lyssna på Sveriges dåvarande kung Gustav V's tal. I talet, som ägde rum på borggården, gick kungen emot regeringen och dess agerande och förklarade att frågan kring försvaret bör lösas och även att regeringen skulle lyssna på de sakkunniga i militären.

Staaf valde att avgå efter kungens politiska uttalande, men fick stöd av socialdemokraten Hjalmar Branting som kort därpå, tillsammans med 50 000 arbetare tågade för att visa sitt stöd mot Staaf och hans politik. Att Karl Staaf valde att avgå med sin regering är ett misslyckande för parlamentarism som politiskt system. Detta då parlamentarism grundar sig i att landet styrs av en folkvald regering, inte i en kung. Därmed blir det problematiskt för systemet när en kung uttalar sig politiskt, som Gustav V gjorde 1914.

Hungerkravaller 1917

1917 var en skakig period av den svenska historien. Första världskriget var i full gång och skörden året innan kom att bli mindre än väntat. Båda var viktiga orsaker till de konsekvenser som kom att resultera i hungerkravallerna 1917. Myndigheterna under tiden misslyckades med ransoneringen vilket ledde till att när prisen för nödvändigheter, som mjöl och potatis, sköts upp, köptes de upp i bulk av uppköpare i syfte om att sälja det när priserna stigit ännu mer. Statsministern under tiden, Hammarskjöld, kom att kallas för Hungerskjöld och fick avgå.

Den svältande majoriteten av vanligt folk började protestera över hela landet för minskade priser på nödvändigheter under våren 1917. I städerna Göteborg, Stockholm och Norrköping samlades arbetarkvinnor för att tillsammans demonstrera att kunna få råd att åtminstone kunna köpa mat till deras barn (se bild ovan). Vissa av dessa fredliga demonstrationer eskalerade och blev militanta. I Stockholm bröt man sig in i ett potatislager och när polisen kom för att ingripa bemöttes de med våld i form av stenar och flaskor som kastades mot dem. Arbetare och ungdomar kunde ses i gatustriderna som hölls igång mot polisen. Detta händelseförlopp kom att kallas för potatiskravallerna.

Spanska sjukan och TBC i Sverige

Våren 1918 spred sig en ny slags sjukdom i USA. Man fick influensaliknande symptom och den spred sig snabbt och var dödlig. Denna nya sjukdom kallades för den "spanska sjukan". Den spanska sjukan hade sitt ursprung i USA som sedan snabbt spred sig över världen. Det har fått sitt namn från Spanien eftersom de inte var med i det första världskriget, detta ledde till att de spanska tidningarna kunde skriva öppet om den nya sjukdomen. De krigförande länderna då de trodde att det skulle påverka deras krigsoperationer.

Sjukdomen spred sig både i skyttegravarna i Centraleuropa men även på mer avlägsna platser såsom Arjeplog i Sverige. Sjukdomen hade en hög dödlighet. En halv miljard människor drabbades och över 20 miljoner miste sina liv den spanska sjukan. I USA dog det fler av spanska sjukan än vad det gjorde under båda världskrigen, Koreakriget och Vietnamkriget. i Sverige dog ungefär 37 000 personer. Det drabbade alla lika hårt, rika som fattiga. Även de som tidigare aldrig varit sjuka strök med. Idag har vi vaccin mot viruset och antibiotika som kan bota följsjukdomar som exempelvis lunginflammation.

Tuberkulos (tbc) är en infektionssjukdom orsakad av bakterier. Bakterierna angriper i första hand lungorna, och kan även kallas för lungsot. Fram till 1940-talet var Tbc vanligt i Sverige. Den kroniska lungsoten eller lungtuberkulosen behandlades förr genom att lägga in patienten på ett sanatorium som gav viss möjlighet till självläkning. Idag behandlas sjukdomen med antibiotika. Sedan mitten av 1900-talet är Tbc så gott som utrotad i västvärlden. Tidigare var lungsoten den vanligaste dödsorsaken bland ungdomar och orsakade varje år tusentals dödsfall.

Ådalen 1931

Skotten i Ådalen 1931 klassas som en tragedi i det moderna Sverige. Händelsen utspelade sig i Ådalen, en stad norr om Sundsvall. Skotten i Ådalen var till en början en fredlig demonstration. Demonstrationen bestod av strejkande arbetare från Graningeverkens sulfittfabriker. Demonstrationen tog en drastisk vändning och resulterade i att fem personer sköts till döds av militären.

Anledningen till militärens närvaro var att dem kommenderades till att rycka ut istället för polisen för att hålla kontroll över demonstrationen vilket inte blev fallet. Blodsutgjutelsen anses vara ett misstag där befälhavaren plötsligt blivit nervös och gav order om en salva. Skottlossningen varade inte länge, men resulterade i att fyra män och en kvinna dog. Orsaken till demonstrationen var den politiska oroligheter som fanns i Sverige likaså globalt. Man brukar tala om den svart-brun-röda politiken som rörde sig i Europa. Demonstrationen som resulterade i blodsutgjutelse var bara början av till den politiska utveckling som Europa skulle stå inför.

Att politiken var delaktig i händelsen kan man se i hur tidningar under 1930-talet skildrar händelse. Tidningar med socialdemokratisk bakgrund beskriver händelsen som ohygglig, där militären besköt den fredliga demonstrationen. Tidningar med en mer höger artad politisk bakgrund beskriver det som att militären var tvungen att agera med våld och öppna eld på grund av de demonstrerande radikala och våldsamma handlingar mot militären. Den blandade skildringen av händelsen gör det svårt att avgöra hur den verkliga situationen var, samt hur och varför de involverade agerade på sättet som de gjorde. En slutats man kan dra är däremot att det var en demonstration i Ådalen 1931 som resulterade i att militären avlossat skott som dödade 5 personer.

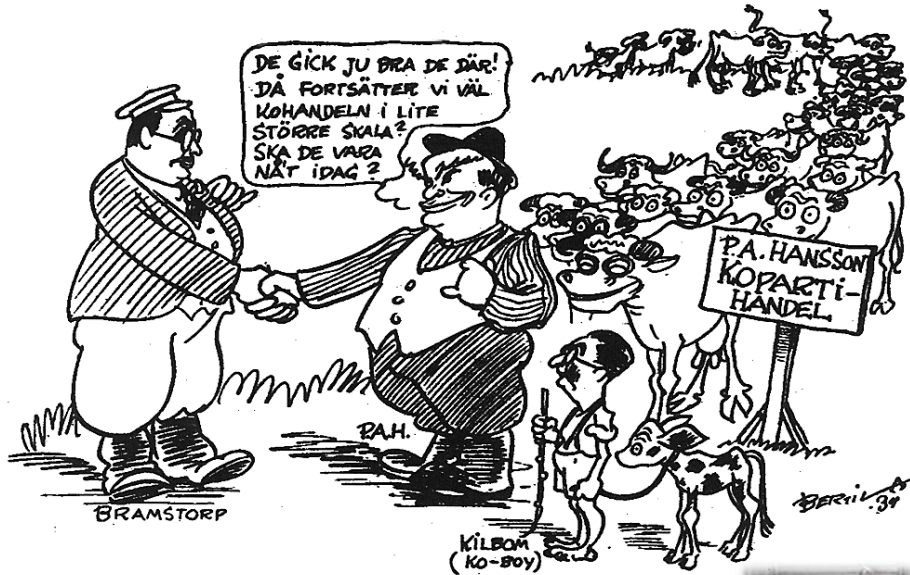

Den svenska depressionen och Keynes

1929 skedde en internationell börskrasch. Detta ledde till en ekonomisk depression världen över, vilket också nådde Sverige. Många politiska frågor efter denna tid handlade därför om ekonomin i samhället, till exempel arbetslöshet, vilket då var så hög som 25% i Sverige. Folk var upprörda, och Sveriges arbetsmarknad var bland de mest oroliga i världen. Strejker var då mycket vanliga under denna tid. En känd sådan strejk som ledde till dödlig konflikt skedde i Ådalen 1931. Under denna demonstration misshandlade en andel strejkare sina arbetsgivare, vilket ledde till militärt ingripande. Soldater och demonstranter öppnade då eld, och dödade 5 av demonstranterna förlorade sitt liv, i ett efterföljande demonstrationståg. Denna händelse kom i tidningar att kallas "den svartaste dagen i svensk arbetarhistoria". Det var även spekulationer efteråt om en sådan händelse hade kunnat ge gnista till ett inbördeskrig, så situationen var mycket orolig. Olika politiska ideologier drev egna narrativ om händelsen, och ville ge sympati till varsin sida av skottlossningen.

För att lösa den ekonomiska krisen i Sverige adopterade man en plan, mycket lik idéer John Maynard Keynes hade, en ekonom som levde under samma tid. Planen gick ut på att staten skulle försöka skapa fler arbeten vid lågkonjunkturer, för att fler människor på så sätt skulle få lön, och kunna använda den lönen för att konsumera. Keynes ansåg att låg efterfrågan av produkter var problemet bakom ekonomiska kriser. Ville folk inte köpa varor producerades mindre, vilket ledde till att företag inte behövde lika många anställda, vilket i sin tur ledde till att människor förlorade sina jobb. När färre fick lön var det ännu mindre efterfrågan efter varor, och så vidare. Staten skulle därför istället låna ut pengar till olika företags investeringar, vilket skulle leda till att fler personer kunde få jobb och därmed lön. På detta sätt kunde man undvika sådana ekonomiska kriser som Sverige befann sig i under depressionen. Under högkonjunkturer kunde sedan företagen betala av sina lån till staten.

Kohandelspartierna öppnar kopartihandel.

Kohandeln, folkhemmet och Saltsjöbadsavtalet

På 30-talet försökte man återuppbygga samhället efter den ekonomiska depressionen som drabbade hela världen hårt under 1920-talet. 1933 ingick Socialdemokraterna, som då regerade Sverige, ett krisavtal med bondeförbundet. Avtalet innehöll bland annat högre skatter och fler lån för att regeringen skulle kunna skapa kapital som i sin tur skulle leda till fler arbeten. I gengäld avskaffades den fria handeln vilket man trodde skulle förbättra böndernas förutsättningar. De borgliga kallade detta för kohandeln och det är så avtalet har fått sitt namn. 1936 bildade Socialdemokraterna en regering med bondeförbundet för att behålla sin majoritet, vilket har beskrivits som en av de viktigaste händelserna i svensk politik. Några reformer som de tillsammans genomförde var

- frivillig arbetslöshetsförsäkring
- ny (förbättrad) folkpension
- moderskapspenning och mödrahjälp
- lagstadgad betald semester två veckor per år

Per Albin Hansson var statsminister i Sverige mellan år 1932–1946 och det var han som enade Sverige under de svåra åren efter depressionen. En sak som han gjorde var att lägga ansvaret för att hjälpa de som behövde hjälp i samhället på staten istället för på den enskilda personen. Sveriges samhälle under denna tid kallades för folkhemmet då det var skapat för att inkludera alla människor.

1938 ingick landsorganisationen och svenska arbetsgivarförbundet ett avtal som kallades Saltsjöbadsavtalet vilket innebar att de skulle försöka förhandla med varandra när det gällde arbetsmarknaden, istället för att starta olika stridsåtgärder vilket hade varit standarden innan. Man skulle i återkommande förhandlingar bestämma om löner och arbetsvillkor inom det svenska näringslivet. Detta kom att tillsammans med den svenska välfärden kallas för "den svenska modellen" under många år framöver.

Statens institut för rasbiologi / Tvångssteriliseringar

1921 var ett stort framgångsår för den svenska jämställdheten ty den allmänna rösträttens införande. Men i bakgrunden tog jämlikheten ett mörkt och tyst steg bakåt då världens första statliga rasbiologiska institut grundades. Herman Lundborg, en läkare med nazistiska sympatier, blev utsedd till chef för institutet och under honom arbetade institutet främst med att kategorisera människor, bland annat genom skallmätningar. Målet var att dra slutsatser om folkgruppers intelligens i anknytning till deras ras. De som ansågs mindre intelligenta skulle inte få blandas med de av högre intelligens. Därför föreslog statens institut för rasbiologi införandet av tvångssteriliseringar, vars huvudsyfte var att "hindra >>sinnesslöa<< från att >>förstöra<< den svenska folkstammen". Ingen politiker röstade emot detta lagförslag. Tvångssteriliseringarna fanns kvar till 1975, även om lagen i sig hade förändrats under tiden. I slutändan hade 63000 steriliseringar utförts, varav de flesta var på kvinnor. Hälften av steriliseringarna uppskattas vara mot personens vilja.

Samerna är en folkgrupp som länge diskriminerats i Sverige, inte minst av statens institut för rasbiologi. Det förekom mycket rasism mot samerna och under det tidiga 1900-talet utförde det rasbiologiska institutet en rad olika förnedrande undersökningar. Denna rasism har på senare uppmärksammats i media. 2016 släpptes filmen *Sameblod*, regisserad av Amanda Kernell. Filmen visar det svenska folkets attityd mot samerna under 30-talet genom att huvudkaraktären Elle-Marja möter och försöker förstå samhällets attityd mot samer i frågor som exempelvis utbildning.

ESSELTE STHLM 41

Beredskapstiden – Sverige under Andra VK

När världen sattes i brand år 1939 förklarade sig Sverige neutralt och en orolig tid började - beredskapstiden. Det stod klart att de sociala och ekonomiska projekt som hade planerats före krigets utbrott behövde överges till förmån för militära utgifter, för att bygga upp Sveriges svaga krigsmakt, som hade rustats ned efter första världskrigets slut. Läget var ödesdigert.

Mycket snart efter neutralitetsförklaringen sattes principen på prov, när Sovjetunionen invaderade Finland. Sverige förklarade sig i den konflikten "icke-krigförande" istället för neutralt, och en kampanj för att stödja den finska saken inleddes, som bland annat inbegrep vapenleveranser, en frivilligkår och humanitär hjälp. För att klara av påfrestningarna från den pågående krisen i omvärlden behövde landets ledarskap visa att Sverige var enat och därför tillsattes en samlingsregering med Hansson i spetsen, där alla partier utom kommunistpartiet ingick.

1940 blev Sverige militärt inringat av Tyskland efter att Danmark och Norge fallit, och därför fick Tyskland stort inflytande över svensk policy. Bland annat gick den svenska regeringen med på den neutralitetsvidriga permittenttrafiken, som innebar att tyska soldater som var stationerade i Norge fick transporteras på svenska tåg. En annan sak som har ifrågasatts i efterhand är att Sverige exporterade järnmalm till Tyskland. Detta gjordes i utbyte mot nödvändig import, och krävdes för att klara folkförsörjningen och upprustningen under tiden Sverige var helt omringat. Senare under kriget fick dock Sverige bättre beredskapsförmåga och kunde börja avvisa och förhålla fler och fler tyska krav på eftergifter. Permittenttrafiken och transiteringen av krigsmateriel förbjöds således 1943.

Under krigets slutfas engagerade sig Sverige och svenskarna humanitärt. Landet blev en fristad för upp till 200 000 flyktingar, och personer som Raoul Wallenberg och Folke Bernadotte använde sina inflytelserika positioner för att rädda judar och medlemmar av andra utsatta grupper från nazisternas förföljelser. Sverige hade också skapat en kapabel krigsmakt och försvarsindustri.

Sverige och Förintelsen

Sverige hade till en början en restriktiv hållning i flyktingfrågan då det fanns en del rastänkande och antisemitism samt en allmän misstänksamhet mot flyktingar, men efter kristallnatten fick många judar uppehållstillstånd och 500 judiska barn som en eftergift åt en flyktingvänlig opinion. Invandringen av judar i början av 1939 till Sverige välkomnades av vissa medan andra såg det som ett rasmässigt hot. Bland de politiska partierna i Sverige var Folkpartiet, kommunisterna och majoriteten av Socialdemokraterna positiva till flyktingmottagandet medan Högerpartiet och Bondeförbundet var emot det. Men med tiden skiftade den svenska inställningen när nazisternas massmördande kom till svenskars kännedom. Med tiden öppnade Sverige sina gränser för invandringen och tog till och med emot judar som hotades av deportation i grannländerna. Från att bara ha tagit emot några tusen flyktingar hade ca 200 000 flyktingar samlats i Sverige vid fredsslutet.

Idag står det klart att Sverige hade kunnat göra mer för att rädda judar, men likt de andra västliga demokratierna var Sverige åskådare i samtiden. Sverige hade kunnat reagera snabbare för att rädda fler judar under förintelsen, men det var inte lika lätt och självklart som det låter i början av 1940-talet. Att de tog tid för Sveriges reaktion kunde bero på en rädsla att provocera Hitler som hade trupper i Sveriges grannländer. Rädslans resultat blev en moraliskt tveksam eftergift, där Sverige bland annat handlade med Tyskland och exporterade järnmalm samt lät tyska trupper passera; något som avtog i och med krav från de västallierade och att tron på den tyska totalsegern minskade.

Under förintelsen hade även enskilda svenskar, som bland annat Raoul Wallenberg, en stor roll i att hjälpa judar. Wallenberg sägs ha räddat livet på tiotusentals judar. Han försåg judarna med svenska skyddspass och skyddande hus att vistas i. Tillslut greps dock Wallenberg och tillfångatogs av sovjeter där hans öde är oklart, men det tros att han blev avrättad år 1947.

Jämställdhet i Sverige 1900–1945

Under 1900-talet är jämställdhetsklyftan mellan kvinnor och män större än idag, dock inträffa flera händelser under 00-talet som påverkat klyftan. Under tidigt 1900-talet var normen för kvinnor i äktenskap att agera dockhem-hustru, när skådespelaren Harriet Bosse vägrade denna oskrivna regel i sitt äktenskap resulterade det i reaktioner från hennes man August Strindberg. Deras äktenskap slutade i skilsmässa och Harriet Bosse gifte senare om sig. Detta ger slutsatsen att kvinnans roll i äktenskap är på väg att ändras.

När det gäller forskning och litteratur under tidigt 1900-tal ser vi stora kvinnliga namn som börjar ta plats. Marie Curie blir 1903 den första kvinnliga nobelpristagaren, detta inom fysik. Hon tog åtta år senare nobelpris igen, men denna gång i Kemi. Selma Lagerlöf blir den första svenskan samt första kvinnan att ta nobelpris inom litteratur, detta år 1909.

De flesta nordiska länderna hade tidigt fått kvinnlig rösträtt, Sverige låg efter i detta. Under 1910-talet höll kvinnorörelsen flera protester, vissa kunde bli våldsamma, och i samband med en oro från Sveriges ledare för ett inbördeskrig (då flera länder i Europa haft det under samma period, samt att ett världskrig på gick) får kvinnor rösträtt i maj 1919. Detta fick mycket hård kritik från främst höger tidningar som ansåg att kvinnor inte hade med politik att göra.

Under 20-talet fortsatte kampen för jämställdhet. Frågan om lika löner mellan män och kvinnor drivs fram av borgerlighetens radikala kvinnor. De bedrev även sexualupplysning i samhället, vilket möts av mycket kritik.

Då filmproduktionen ökat under 20-talet börjar skådespelare bli allt mer kända. Greta Garbo får sitt genombrott i Hollywood 1928 och ses inte endast som känd, utan som kändare än landet Sverige, hon sätter Sverige på kartan, vilket är mycket imponerande då hon är en kvinna. Hon sätter även idealet runt om i världen för hur kvinnor ska se ut och bete sig.

Klyftan mellan män och kvinnor under 20-talet syntes tydligt när alkoholen i Sverige var begränsad år 1922 och motbok införs. Kvinnorna prioriteras i detta fall under männen. Kvinnor som är gifta får ingen tillgång till motbok, utan ska be sina män om alkohol, och ogifta kvinnor måste söka särskilda tillstånd. Trots godkännande till motbok är de tillåtna att köpa betydligt mindre än männen.

Coco Chanel hade under 20-talet ett stort inflytande på kvinnors klädsel. Hon hade la ideerna om korsetter och andra obekväma kläder bakom sig och tog typiskt manliga plagg (sporttröjor och cardigans) för att sedan göra dem kvinnligare. Detta gav kvinnor mer frihet i att välja vad de ville ha på sig samt satte klädbranschen i ett större fokus än tidigare. Under 30-talet blev det även mer vanligt med en aningen kortare kjolar, vilket möjligen kan vara ett resultat av Channels inflytande.

När andra världskriget var i full gång under 40-talet infördes att flickor kallades in till civilförsvaret, vilket aldrig hänt i Sverige innan. De kallades för tornsvalor och skulle sitta i ett torn för att spana på himlen, möjligen se flygplan och då rapportera detta. En lag som infördes under 40-talet, som också gav kvinnor mer frihet, var lagen om förbud att avskeda kvinnor på grund av äktenskap eller graviditet.

1945 kom Astrid Lindgrens bok Pippi Långstrump ut, som blev den största svenska boksuccén genom tiderna. Pippi var en stark flicka och stod upp för sig själv. Hon bröt mot normer samt gjorde uppror mot föräldrars regler. Hon kommer att förbli en förebild för barn runt om i världen än i dag.

Den svenska guldåldern 1945–1975

Sverige står starkt efter andra världskriget till skillnad från många andra länder i Europa. I många delar av Europa var behoven höga vilket gjorde att den svenska industrin kunde gå på högvarv och de svenska invånarna kunde se början till de framtida svenska guldåren. Efter andra världskriget möjliggjordes det för Sverige att lägga kapital på andra utgifter än militära satsningar vilket ledde till flera sociala reformer under 1940-talet. Folkpensionerna höjdes, fria skolmåltider för alla barn infördes, ett allmänt barnbidrag infördes och ett beslut om allmän och obligatorisk sjukförsäkring togs. 1947 var ett viktigt år för jämställdheten då den första kvinnliga ministern tillsattes, *Karin Kock*.

Under 1950-talet gjorde tillväxten att efterfrågan på arbetskraft var hög. Så småningom, tack vare den fria arbetsmarknaden anlände det välutbildad arbetskraft från länder såsom Tyskland, Jugoslavien, Italien och Grekland. Socialdemokraterna och Bondeförbundet bildade en koalitionsregering 1951 vilket gjorde att Socialdemokraterna kunde behålla sin plats i regeringen men var tvungna medla med Bondeförbundet. Under dessa år beslutades bland annat om kommunsammanslagningar vilket gjorde att antalet kommuner minskade från 2501 till 1037 st., för att möjliggöra att kommunerna hade råd att erbjuda den sociala servicen som medborgarna i kommunen önskade.

Aldrig tidigare har Sverige sett denna höjd av produktionstillväxt inom industrin som 1960-talet. I Sverige fördes många samtal om löner och villkor för de anställda och därför kallades också Sverige för arbetsfredens förlovade land. Välfärdssamhället var även i uppbyggnad på andra delar än bara för arbetarna, skolväsendets utveckling hade fått stor uppmärksamhet. Alla ska ha samma grundläggande utbildning oberoende av bakgrund vilket ledde till grundskolereformen 1961, obligatorisk nioårig skola.

Årtalet som följde, 1970-talet, hade den stora ekonomiska tillväxten börjat domna av och lägga sig. Lönerna och priserna runt om i landet hade rusat vilket gjorde Sverige mindre konkurrenskraftiga med andra länder. De svenska rekordåren var förbi och en ökad inflation hade skett som orsak till detta.

Svensk utrikespolitik efter Andra VK

Efter det andra världskriget ville Sverige skapa ett neutralt försvarsförbund med Danmark och Norge. Detta försök misslyckades och istället blev Danmark och Norge en del av NATO. I Sverige fanns det länge en politisk enighet om neutralitet vilket var en anledning till beslutet att inte gå med i någon allians.

Det var under 2010-talet som de borgerliga partierna förespråkade ett svenskt NATO-medlemskap. Eftersom Sverige aldrig gick med i NATO, då de ville behålla sin neutralitet, tvingades de ha ett eget starkt försvar. Ett starkt nationellt försvar innebar höga försvarsutgifter. För att underlätta dessa utgifter använde sig Sverige av internationell vapenexport.

År 1946 beslöt Sverige sig att bli en del av medlemsländerna av FN och blev allt mer aktiva i organisationen genom åren. År 1953 blev den svenska politikern Dag Hammarskjöld FN:s generalsekreterare och bidrog till framgången för organisationen och dess utveckling.

På grund av landets alliansfrihet, bortsett från FN-medlemskapet, kunde man öppet kritisera stormakter och få sin röst hörd, det vill säga att yttrandefriheten kunde blomstra.

Varvskrisen – 1970–1980-talet

Varvskrisen var en ekonomisk kris som drabbade de svenska varven under slutet av 60-talet fram till slutet av 80-talet. Under andra världskriget växte den svenska varvsindustrin. Utvecklingen accelererade under 50-talet och man byggde flera varvsanläggningar i bland annat Göteborg och Malmö. Under 60-talet ökade produktionskapaciteten men konkurrensen från Asien främst Japan blev allt påtaglig och vinsterna allt mindre. Varven gick tillslut i konkurs och följderna blev så allvarliga att det krävdes decennier för Göteborgs näringsliv att komma över effekterna.

De bidragande orsakerna till varvskrisen är statens inblandning som ledde till att varvens konkurrenskraft sjönk och kostnaderna höjdes samtidigt som beställningarna blev allt färre. En annan orsak är att systemet Bretton Woodsystemet övergavs, växelkurserna blev rörliga och det ledde till svenska kronans värde steg och beställningarna blev mindre värda. Samtidigt förvärras varvens skulder på grund av att varven hade finansierat sig hos schweiziska banker och under denna finansiellt oroliga tid blev francen den starkaste valutan i världen och effekterna blev att varvens skulder mångdubblades.

Oljekrisen 1973 i kombinationen med de ökande konkurrensen från Japan och Sydkorea kom att sätta den sista spiken i kistan för de svenska varven. Under 1973 steg oljepriset dramatiskt och det ledde till att världshandeln minskade och därmed minskade behovet av torrlast- och tanktonnage, den marknaden som varven specialiserat sig på. Staten gav varvsindustrin enorma summor i produktionsstöd trots stödet gick inte den svenska varvsindustrin att rädda. Rederier och varv gick i konkurs och det drabbade varvsstäderna i Sverige mycket hårt.

Bild: Från Leffmann, J. (1986). Miljöaktivister utanför Barsebäckverket 1986.

Miljörörelsen i Sverige

Under 1960-talet blev fler medvetna om att den ökande konsumtionen och produktionen av varor påverkade miljön negativt. De stora utsläppen från industrier och hushåll hotade världens mat, hav och sjöar. Ökningen av användning av konstgödsel och gifter inom jordbruket hade även en negativ påverkan på miljön. Detta ledde till att flera miljörörelser som Fältbiologerna, Greenpeace och jordens vänner skapades och växte i Sverige. Folkomröstningen om kärnkraften som drevs fram 1980 var också en märkbar följd av miljörörelsens opinionsbildning. Ännu en märkbar följd var bildandet av det nya politiska partiet, Miljöpartiet de gröna, år 1981.

Något som även påverkade spridningen av miljörörelsen var den kartell som flera arabländers slöt samman i för att öka priset på olja. Detta gjorde i sin tur att det startades en stor energispar kampanj i Sverige med bland annat bensinransonering och lönsamma lån för tilläggsisolering av bostäder. Detta ökade intresse för kärnkraft och i början fokuserade man inte lika mycket på problemen utan bara fördelarna med det. Under 1970-talet började dock motståndet växa och endast 23 % av den svenska befolkningen var för kärnkraft och 43% emot. Detta på grund av de stora riskerna som fanns. Något som var väldigt bidragande till den ökade motståndet för kärnkraftverk var Harrisburgolyckan. Harrisburgolyckan skedde i Pennsylvania och det var en reaktor som drabbades av partiell härdsmälta och katastrofen var mycket nära. Bilderna från Harrisburg på bland annat mammor som täckte sina barns munnar med våta handdukar för att inte riskera att påverkas av kärnkraften påverkade den svenska politiken. Samtidigt sa kärnkraftsbolaget att allt var under kontroll. Att Socialdemokraterna fortfarande stödde kärnkraften gjorde i sin tur att de blev av med regeringsmakten då de inte fick tillräckligt med stöd från resten av riksdagspartierna. Misstron mot experter ökade och detta är en av 1900-talets mest konstruktiva samhällsförändringar.

Sverige – EU – EMU

För att behålla freden efter andra världskriget, startades 1951, ett samarbete mellan några av Europas länder. Detta samarbete blev sedan till det som vi idag kallar Europeiska unionen, EU.

Hösten 1994 var det Sveriges tur att rösta om medlemskap i EU. Några dagar före folkomröstningen ledde nej-sidan. Men marknaden reagerade på detta och gav följderna av en rasande börs och stigande räntor. Det fanns även en stor osäkerhet kring hur den nya europeiska marknaden skulle påverka Sveriges ekonomi och arbetsmöjligheter.

Folkomröstningens resultat blev 52,2% för och 46,9% emot medlemskap. Nej-sidan ansåg sig svikna, att demokratin försvagats och att den svenska nationella självständigheten var försvunnen.

Den 1 januari 1995 gick Sverige med i EU, tillsammans med Finland och Österrike. Till skillnad från dessa länder, gick Sverige inte med i EMU. Även detta bestämdes i om folkomröstning, där resultatet var 55,9% emot och 42% för medlemskapet. EMU är det ekonomiska samarbetet i EU. För att underlätta den gemensamma handeln, införde EMU euron som valuta i dess medlemsländer.

Byggandet av Öresundsbron en del av det Svenska EU-projektet. Över 10 000 personer korsar bron varje dag. Även om Sveriges befolkning var klivna i EU-omröstningarna, var det endast 37% som hade kunnat tänka sig lämna EU fyra år efter folkomröstningarna.

Bild: Flyktingar på medelhavet på väg mot Europa.

Invandring till Sverige efter 1945

Invandring till Sverige efter 1945 har skett i vågor. Under 50 och 60-talet dominerades invandringen till Sverige å ena sidan av arbetskraftsinvandring. Under 50-talet samarbetade den svenska staten med svenska företag för att täcka arbetskraftsbehoven, vilket resulterade i arbetskraftsinvandring från främst Finland och övriga nordiska länder. Detta underlättades av att Nordens länder medverkade i en fri arbetsmarknad utan särskilda krav på tillstånd för arbete. Även invandrare från Tyskland, Italien, Jugoslavien och Grekland, ofta välutbildade, kom till Sverige för att arbeta.

Under 1970-talet fram till 2010-talet präglades svensk invandring å andra sidan av flyktingar. Under 70 och 80-talet kom de flesta flyende från Chile, Iran, Irak, Libanon och Turkiet. 2015 drabbades Sverige av en särskild flyktingvåg med flyktingar från Syrien, Afghanistan och Afrika, vilket gjorde att debatten om flyktingmottagande fick ett uppsving i politiken.

Jämställdhet i Sverige 1946–2000

Efter krigsslutet 1945 genomfördes flertalet reformer av Socialdemokraterna, varav många gynnade jämlikheten mellan könen. Bland annat förbjöds avskedningar grundade i instiftade äktenskap eller havandeskap. Inom tre år hade flera reformer som avlastade hemmen införts; bland annat blev skolmat och skolmaterial gratis, vilket avlastade i hemmen. De som arbetade i hemmen, främst kvinnor, fick då mer tid till betalt arbete. Sakta började kvinnor ta sig in i allt fler mansdominerade yrken, och på 50-talet fanns bland annat kvinnliga lappslisar, poliser och taxichaufförer. Majoriteten av kvinnorna på arbetsmarknaden jobbade dock fortfarande inom vården, med yrken med lägre status och således lägre betalt. Inom den offentliga sektorn, som vård och omsorg var den del av, fanns möjligheten att arbeta deltid. Eftersom många kvinnor var tvungna att arbeta i hemmen var detta ett bra alternativ, dock bidrog detta till att könsnormerna förblev.

På 60-talet infördes skolplikt, vilket innebar att alla pojkar och flickor var tvungna att genomgå en nioårig skolgång. Tidigare hade flickskolor funnits vilket hade bidragit till könssegregation, men nu skulle alla gå samma skolgång. Ämnen från flickskolor, som hem och konsumentkunskap, infördes i skolplanen eftersom de ansågs vara viktiga för alla.

Inom arbetsmarknaden tog jämställdheten fart vid femtiotalet. Inom politiken var den dock långsammare. Trots införandet av allmän rösträtt år 1919 blev ingen kvinna minister förens 1947 då Karin Kock utsågs till konsultativt statsråd. Hennes uppgift var att syssla med samtida kvinnofrågor; främst konsumentfrågor och familjepolitik. Ulla Lindström, som tillträdde 7 år senare fick samma uppdrag. Men frågorna de behandlade hade inte lika hög ställning som de mansdominerade frågor som de andra ministrarna ansvarade för. Även under 1900-talets andra halva gick utvecklingen långsamt. 1971 var endast var sjunde riksdagsledamot kvinna. Strax innan 2000-talet tog dock utvecklingen fart och år 2006 var ett rekordår med 47% kvinnliga ledamöter. (År 2014 var 44% kvinnor)

I äktenskapet skedde ett stort framsteg på 60-talet; p-pillret uppfanns. Kvinnor kunde nu själva bestämma om de ville bli gravida eller inte. För homosexuella kom framstegen först vid 90-talet då homosexuellt äktenskap blev lagligt. 2 januari 1995, samma år som lagen började gälla, gick den första vigseln av stapeln. I media blev bland andra äktenskap Eva Dahlgrens och Efva Attlings giftermål uppmärksammat. Även Jonas Gardell och Mark Levengood fick mycket uppmärksamhet för sitt giftermål.

Svenska minoriteter under 1900-talet

Rasism var allmänt spridd i Europa under början av 1900-talet, Sverige inkluderat. Detta tog uttryck bland annat genom skapandet av ett rasbiologiskt institut, "Statens institut för rasbiologi" år 1921. På institutet arbetade man med att kategorisera människor genom att exempelvis utföra ovetenskapliga skallmätningar för att sortera och kategorisera människor och i förlängningen försöka dra slutsatser om deras intelligens. Samerna var även ett offer för dessa förnedrande undersökningar. Med hjälp av institutet röstade Sveriges riksdag igenom en lag som gjorde det möjligt att tvångssterilisera människor, idén med lagen var att man ville hindra "sinnesslöa" människor att "förstöra den svenska folkstammen". Ingen politiker röstade emot detta förslag i riksdagen och denna lag ändrades lite men togs inte helt bort förrän 1975. Rasismen mot samerna fortsatte senare i seklet när de exempelvis förlorade äganderätten till fiske och jakt 1993.

Under andra världskriget hade Sverige en restriktiv hållning i flyktingfrågan, dels på grund av rastänkande, dels antisemitism och dels på grund av misstänksamhet mot flyktingar. När svenskarna fick reda på mer om nazisternas massmördande av judarna blev man mer öppen till en generösare flyktingmottagande. 1943 tog tyskarna över det mesta av den danska statsmaktens funktioner och strax därpå kom ordern om att cirka 7500 danska judar skulle samlas in och deporteras. Men tack vare hjälpen från många danska landsmän kunde nästan alla judar smugglas över till Sverige. Sverige försökte hjälpa judar fly Norge också, men lyckades inte lika väl. Men i slutet av kriget gick Sverige från att ta emot några tusen flyktingar till att ta emot 200'000 vid fredsslutet.

Foto: Örebro Kuriren

Örebro läns museum

**ETT LITET HÄFTE OM SVENSK HISTORIA 1809–2000
SKAPAD AV KLASS NA19CD ÅR 2022**